

PAA VEJ
TIL DANMARK

LIVSBILLEDER FRA SØNDERJYLLAND
I OVERGANGSAARENE 1918—20

UDGIVET AF

NICOLAI SVENDSEN
OG
SVEND THORSEN

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN

MCMXXXV

FRA UKRAINE TIL ØSTERLINDET

AF

HANS SCHMIDT

DA Krigen hørte op i November 1918, var jeg, da jeg kun var garnisonstjenstdygtig, ved et Hestelazaret i Ukraine, i en lille By midt imellem Kiew og Poltava. Jeg var beskæftiget ved Provianteringen, kom langt omkring og fik derved god Lejlighed til at se det rige og dejlige Land, som Tyskerne havde besat, ogsaa for at udnytte det som Forraadskammer. Inde paa »den sorte Jord« var der — skønt Russerne ikke var naaet længere end til Tre Vangs Bruget — rigeligt af Korn, Flæsk, Smør, Sukker og Tobak, desuden Kreaturer og Heste i stort Antal. I Sommeren 1918 sendte Tyskerne blot langs den Jernbanelinie, jeg var ved, 17,000 Heste fra Ukraine til Vestfronten.

Da Meddelelsen om 9. November-Revolutionen i Tyskland omsider naaede ud til os i Ukraine, var vi klar til »at gøre ligesaa« . . . Rygtet var nemlig ilet i Forvejen. Der valgtes et Soldatterraad, hvori jeg, skønt Sergent, nød den Ære at blive valgt til Formand. Vi afsatte straks Officererne, og da vor Overløjtnant var en af de komplet udelige, dertil Kvartalsdranker, var det for mig, som dengang havde været Soldat i 7 Aar, en Fornøjelse at fratage en saadan Officer hans Myndighed. Vi meddelte høfligt men bestemt Overløjtnanten, at hans hidtidige Oppasser nu skulde gøre Tjeneste med, at hans Køreheste ikke mere var blot til hans private Disposition, samt at han fremtidig maatte spise samme Mad som vi andre. Han erklærede, at det var jo kun saa rimeligt, og dermed var den Sag ordnet. — De

tyske Soldater i Ukraine udgjorde en Slags parlamentarisk Stat. Vi, de enkelte Soldatteraad, svarede til Sogneraad, over os kom Divisionens Soldatteraad (Amtsraad) og saa det øverste Soldatteraad inde i Kiew ved Armékommandoen, svarende til Rigsdagen.

Da Tyskerne besatte Ukraine, laa Landet i Borgerkrig. Et Højreparti med en Hetman i Spidsen, et Venstreparti og saa nogle Bolscheviker, hvoraf der dog endnu ikke var mange dør, bekæmpede hinanden. Under Besættelsen var der nogenlunde Ro i Landet, men da de tyske Soldater efter Revolutionen erklærede, at de ikke var interesserede i den russiske Indrekrig, de var kun opsat paa at komme hjem til Tyskland, saa brød Borgerkrigen paany ud i lys Lue.

Tyskerne havde taget den fornuftige Beslutning, at de Soldater, der befandt sig længst mod Øst — altsaa dybest inde Rusland — skulde først hjem, mens vi andre blev og holdt Banelinien besat, indtil Turen kom til os. Men efter Revolutionen var den tyske Hær uden Disciplin; vi blev idelig overfaldet af bolschevikiske Røverbander, som ogsaa forsøgte at sprænge Jernbanebroerne i Luften, og Gang paa Gang var det ordnede Tilbagetog ved at bryde sammen. Da en Jernbanebro var blevet ødelagt, fik vort Pionerkompagni Ordre til at tage ud og reparere den, saa at Togene kunde passere. »Nej,« sagde Kompagniet, »for det er i en farlig Egn, dør skyder de efter os!« Saa blev der i to Dage forhandlet frem og tilbage. Pionererne krævede kortere Arbejdstid, højere Løn, større Madportion og dobbelt Ration af Spiritus og Tobak; efter at alt dette var indrømmet dem, istandsatte de Broen i en Haandevending.

Efter den 11. November modtog vi ikke Post. Det eneste, vi hørte fra Tyskland, var enkelte Radiotelegrammer. Gennem dem hørte jeg heldigvis, at ogsaa Nordslesvig var blandt de Landsdele, der skulde udskilles fra det slagne tyske Rige. Min Glæde var stor, men jeg var som den eneste Dansker dør ene om den.

Henimod Jul var man omsider kommet saa vidt, at der kunde gives os Ordre til at belave os paa Hjemrejsen. Vi fik Befaling til at sælge alle vore Heste paa 4 nær, da vi skulde hjem med Toget. En 2—3 Mand af vi Underofficerer fik Hestesalget overdraget. Handelen maatte ske med Jøderne, der syntes at sidde inde med al Omsætning i Ukraine. Naar vi forlangte f. Eks. 2000 Rubler for en Hest, saa sagde Jøden straks: »Kost teur! Wie viel wollen Sie für sich?« (»Prisen er for stor! Hvor meget maa jeg ha' Lov at stikke til Dem?«). Naar vi saa erklærede, at vi absolut intet skulde have, klappede Jøderne os paa Skulderen og sagde: »Guter Mann, braver Mann, ehrlicher Mann.« Og et Øjeblik efter spurgte de paany, hvormeget vi saa alligevel skulde ha'. Det var dem umuligt at begribe, at der ikke var Plads for Bestikkelse; da en Jøde havde berigtiget sin Handel paa Kontoret og dør faaet Certifikat paa, at han havde købt en Hest af det og det Nummer til den og den Pris, hørte vi ham da ogsaa ved Bortgangen bedyre den Overbevisning, at vi havde aftalt med dem inde paa Kontoret, at vi delte Rovet. Dermed syntes han at have fundet Ro. Jeg har aldrig haft noget mod Jøderne, men den russiske, Østjøden, er nu ikke tiltalende.

Ved Juletid 1918 udbød der Plettyfus i vor Baraklejr. Det var en meget alvorlig Sag. Vi stod lige foran Hjemrejsen, men nu turde Ledelsen i Kiew ikke sende os afsted, vi blev i Stedet for at naa hjem til Julen — de allerfleste Soldater fra de andre Fronter var jo forlængst naaet hjem — isolerede paa Grund af Sygdommen. Det var en slem Streg i Regningen, men hertil kom, at jeg havde mine private Grunde til ikke at være særlig glad for Situationen. Da jeg i Maj 1918 skulde afsted til Rusland, beordredes jeg som alle andre til Vaccination imod Kolera og Plettyfus, lige som jeg skulde ind i et Gasrum og prøve Gasmaske og ud paa Skydebanen for at skyde en Øvelse. Imidlertid: vi var efterhaanden blevet ligegyldige med alle de Formaliteter,

saa da jeg opdagede, at jeg laa paa Stue sammen med de Underofficerer, der havde Opsyn med de ovennævnte Ting, foreslog jeg en rask Handel — man er jo da Jyde. Imod en Cigar til hver af de Herrer skrev de i mine Papirer, at jeg havde skudt, endda med et fint Resultat, prøvet Gasmasker i et gasfyldt Rum og var blevet vaccineret mod Kolera og Plettyfus. Da sidstnævnte Sygdom nu udbrød, overvejede jeg, om det ikke vilde være klogest at gaa til Overlægen og bekende min Synd og bede om en Indsprøjtning. Dog, det blev overflødigt, da vi alle beordredes til fornyet Vaccination.

Der døde heldigvis kun to Mand af Sygdommen. De blev begravet Anden Juledag, og det var en meget alvorlig Flok feltgraa, der fulgte dem til Graven paa Soldaterkirkegaarden ude paa den milevide Slette. Krigen var forbi, nu stod vi alle foran Grænsen til det forjættede Land, og saa rejste denne Sygdom sig som en Mur og spærrede os Adgangen.

Den 12. Januar fik vi endelig Lov til at rejse. Nu da vi havde solgt alle vore Heste, viste det sig, at der ingen Jernbanevogne var at faa, hvorfor vi maatte gaa de 130 km til Kiew til Fods; i den russiske Vinter var det en haard Tur for mange af de gamle Landstormsfolk. Efter et kortere Ophold i Kiew fik vi anvist nogle Godsvogne til Rejsen; der skulde være 22—24 Mand i hver. Midt i Vognen anbragte vi en Kakkellov, og en Mand krøb op paa Taget med en Økse og lavede et Hul til Skorstensrøret. Togets første og sidste Vogn var ryddede til Maskingeværer med Betjening; inde i Lokomotivet stod ved Siden af de russiske Lokomotivmænd — vi var jo henvist til at lade os betjene af Russerne — en Officer med tre Mand bevæbnede til Tænderne. Fra Lokomotivet var der Telefon hen til Vognene med Maskingeværerne og til flere andre Vogne. I hver Vogn havde to Mand Vagt Døgnet igennem; saasart Toget holdt, stod en Mand ud paa Linien til hver Side. Ja, saadan

rullede vi afsted — det ene Tog efter det andet var nemlig blevet overfaldet af Røverbander og Soldaterne udplyndret til Skindet. Takket være vore Foranstaltninger slap vi for større Overfald. — Saa gik Rejsen først mod Vest, ud af Ukraine, derefter imod Nord, øst om Polen, der ikke vilde have tyske Soldaters Gennemrejse; ved det yderste Østprøjsen vilde vi ramme Tyskland.

Da vi havde kørt 230 km Vest paa, holdt Toget en Nat ved en lille Station, og Lokomotivet blev koblet fra for at køre tilside efter Vand til Kedlen og Træ til Fyring. Da vore fire bevæbnede Vagtmænd paa Lokomotivet netop paa det Tidspunkt skulde afløses, hoppede de ned, mens Lokomotivet satte Dampen op og kørte bort... og borte var det, vi saa aldrig mere hverken Lokomotivet eller de Russere, som betjente det. Saa holdt Togstammen dør til næste Dags Eftermiddag, ingen vidste noget om, hvornaar vi kunde komme videre. Jernbanen var kun betjent af Russere, saa det saa mørkt ud. Men saa kom der en flink Mand, der havde et Lokomotiv, og som var mere end villig til at køre os til Holeby (mon ikke Navnet stammer fra Karl XII's Krige dernede?), hvor de tyske Jernbaner begyndte. Han forlangte imidlertid 100.000 Rubler for det; han havde begyndt en lille Jernbaneforretning for sig selv. Vor Ledelse skældte ud og bandede paa, at de nok skulde ordne Russere, men vi var nogle Stykker, der lagde os imellem, vi vilde ikke Krig mere, og Rubler havde vi nok af, og efter nogen Handel frem og tilbage gjorde vi Akkord om 70.000 Rubler — for den Pris skulde han køre os til Endestationen.

Det kan nok være, vi passede paa Russeren! Rundt om Kedlen paa de russiske Lokomotiver løber en Gang, og dør stod til Stadighed 6 Mand, 3 paa hver Side, foruden altsaa Vagten inde i Førerrummet. Vi var iøvrigt ogsaa udsat for Attentater paa Banelinien. Jeg havde Vagten ved Kedlen en Nat med 20 Graders Frost; det var en kold en, paa den ene Side.

Da vi havde kørt endnu ca. 140 km, meldte Jernbaneforvaltningen, at vi ikke maatte fortsætte med det Lokomotiv. Alle Jernbanebroer var nemlig sprængt i Luften, og der var i Stedet kun bygget provisoriske Træbroer, som ikke maatte passeres af de store Iltogsmaskiner. Russeren havde faaet sine Penge, og de var brugt, sagde han, i alle Fald: væk var de! Men saa havde vi atter det mærkelige Held, at der dukkede en flink Mand op med et Lokomotiv og vel at mærke et, som ikke var tungere, end Broerne kunde bære det. For den Sum af 80.000 Rubler kørte den nye »Lokomotivejer« os til Endestationen. Her lossede vi alt vort Kluns ud paa en Rampe, og da det tyske Tog omsider rullede op, installerede vi vore Kakkelovne og Sager.

Saa gik det hjemad over tysk Grund.

I Stettin sagde jeg Farvel til Kammeraterne.

* * *

Den 3. Februar 1919 kom jeg hjem til Østerlindet; da havde jeg været 3 Uger undervejs, og jeg havde ikke hørt hjemmefra siden den 10. November. Uden at jeg selv var klar over det, havde de sidste Maaneder været en eneste stor Spænding, saa da Maalet var naaet, det Maal jeg havde længtes efter ikke alene i Maanederne siden Revolutionen, men hver Dag i de 4¹/₂ Aar, der var gaaet siden 4. August 1914, da jeg rejste hjemmefra, ja, nu da Maalet var naaet, kom Afslappelsen. Da min Søster kom rejsende for at hilse paa mig nogle Dage efter min Hjemkomst, opdagede hun — og jeg —, at jeg hele Tiden havde siddet paa den samme Stol, jeg havde ikke engang været rundt i Huset, kun i Stalden havde jeg været. Det var, som om alting var ligegyldigt; nu var jeg hjemme, og saa kunde det være ligemeget med alt andet.

Den Afspænding eller Mathedsfølelse, jeg led af efter at være kommen hjem, var vist almindelig hos Krigsdeltagerne. Den varede længere eller kortere hos de for-

skellige... mange kom aldrig helt ud af den. Adskillige Krigsdeltagere fik ikke mere »Gnisten«. Den var gaaet tabt under Trykket af Krigsaarenes Nød, Kamp og Fare. Dertil kom, at Militarismen, der jo planlægger alt for den enkelte Mand og derved sløver hans Initiativ, havde afstumpet Sindene. Tilbage var kun en resignerende Natur, der tager, hvad der kommer, hvilket dog ikke forhindrer, at Gemyttet undertiden forfalder til voldsomme Udbrud. Naar man er klar over dette, er det lettere at forstaa visse af Efterkrigstidens Foreteelser i Nordlesvig.

Et Par Dage efter at jeg var kommen hjem, kom min Ven, Konsulent Jørgen Frank for at hilse paa mig, og ikke saa snart var han indenfor Døren, før han spurgte: »Hvad mener du, skal vi tage Flensborg uden Afstemning, eller skal vi ikke?« Jeg var fuldstændig overrumplet, jeg vidste jo nok fra de Radiotelegrammer, vi modtog i Rusland, at Sønderjylland vilde komme tilbage til Danmark, men nu da jeg kom hjem, var Befolkningen optaget af Genforeningens Detailspørgsmaal — som det syntes mig i den Grad, at man var nær ved at glemme Glæden over, at vi i det hele taget kunde komme til Danmark.

* * *

Da jeg i 1914 rejste ud til Krigen, var der paa Gaarden 40 Stykker Kvæg og 70 Svin; da jeg kom hjem, var der 6 Køer, 5 Stykker Ungkvæg og Kalve og 1 — siger og skriver eet — Svin. Under disse Omstændigheder var det ikke med Begejstring, at jeg kort efter at være vendt hjem modtog Meddelelse om, at jeg — som andre — skulde aflevere et Stykke voksent Kvæg, tilmed til en lille Maksimalpris. En af Køerne var syg, og den kunde jeg naturligvis bedst undvære. Kommuneforstanderen mente, at hvis jeg blot kunde faa Koen afleveret i levende Tilstand, vilde Præstationen blive taget for god — radmagre var jo alligevel alle de, der blev afleverede. Da vi fik Koen ud af Stalden i den stærke,

friske Luft, kunde den imidlertid ikke gaa. Vi lagde saa en Dør paa en Slæde, et Par Heste for, og saa gik det afsted til Banegaarden med Koen. Al vor Umage var dog for-gæves, Koen var for daarlig, den blev slaaet ihjel, og vi maatte aflevere en anden istedet.

Tvangsafleveringerne af Kvæg blev gentaget flere Gange til stor Gêne for Gaardene, der i Forvejen havde for lidt Kvæg. Da den internationale Afstemningskommission tog Styret i Januar 1920, iværksattes en Aflevering af Hensyn til selve Landsdelens og Besættelseshærens Behov. Under disse Omstændigheder gik Ejerne af de 20 største Besætninger i Sognet ind paa at aflevere hver et godt Kreatur. Da dette ikke havde ladet sig gøre alle Steder, blev den næste Aflevering tilrettelagt paa en bredere Basis, idet flere Sogne blev slaaet sammen til et Afleveringsdistrikt, og der udnævntes en Kommission bestaaende af en Gaardmand, en Handelsmand og en Slagter, som skulde syne Besætningerne og udvælge det fornødne Kvæg efter bedste Skøn. Da Kommissionen kom til Østerlindet, tilbød jeg — der imidlertid var blevet Kommuneforstander — at tage med den rundt. Sagen var, at Landmændene i Østerlindet Sogn syntes, de ved forrige Aflevering præsterede 20 Kreaturer burde tages i Betragtning ved denne, da jo ellers de Bønder, som den Gang havde afleveret frivilligt, paa en Maade vilde blive straffet.

Det blev en ubehagelig Tur, for vi var alt andet end velkommen — det var jo ikke morsomt at aflevere fra de ødelagte Besætninger til en lille Pris, som tilmed var fastsat i den stadig faldende Mark. Kreaturerne var de fleste Steder saa magre, at det var en Ynk at se paa. I en af de første Gaarde, vi kom til, var de saa udsultede, at det ligefrem var en Gru. Nogle store Kalve saa dog nogenlunde ud, men saa fik Slagteren pludselig Mistanke, han lukkede Munden op paa en af »Kalvene«, og saa viste det sig, at de var over 2 Aar gamle. Kreaturerne var sultet igennem og derfor ikke blevet større.

Formand for Udvalget var Gaardmanden, en stor, bred Type. Hans Evne til at tale Tysk holdt knap nok Maal med Viljen, men en medfødt Frimodighed gjorde, at hans manglende Færdighed i Sprog ikke generede ham det mindste, og for vi andre var den en Kilde til Morskab. Da vi kom ned til Domæneforpagter Lempelius paa Nygaard, begyndte han straks: »Guten Tag, Hr. Lampimus!«, og idet han slog ud med Haanden efter mig, fortsatte han: »Ja, wir haben die Gemeindevorsteher mitgenommen!« Resultatet var straalende; den kølige Modtagelse, hvortil Domæneforpagteren havde lagt op, blev ikke til noget. Lempelius knækkede helt sammen af Latter og var Elskværdigheden selv. Da han viste os den første Ko, en gammel mager Tante, som ikke rejste sig for det første Spark (og som han vist gerne vilde af med), slog Kommissionsformanden igen ud med Haanden og udbrød naadigt: »Lass liegen, lass liegen, wir gehen weiter!« Vi blev hurtigt enig med Domæneforpagteren om 3 Stykker godt Kvæg til Aflevering.

Nogle Folk Nord for Grænsen havde paa Vesteregnet ved Husum opkøbt store, dejlige Kvalitetsstude paa 11—1200 Pund beregnet paa Indførsel til Danmark, men da de endnu stod opstaldede paa Gaarde i Nordslesvig, blev der ogsaa pillet ud af disse Dyr. Da Afleveringen fandt Sted paa Grundlag af en kommunevis Kreaturtælling, nyttede det ikke, at Manden, der ejede Dyrene, var dansk (fremmed) Statsborger. Krumspringene var dog ofte svære nok.

Pengene for de tvangsafleverede Kreaturer sendtes til Kommuneforstanderen. Betalingen præsteredes i gamle, fedtede 5 $\frac{1}{2}$, 10 $\frac{1}{2}$ og 20 $\frac{1}{2}$ Marksedler. For de 20 Stykker Kvæg, som afleveredes frivilligt, efter at den internationale Kommission havde taget Tøjlerne, betaltes cirka 20.000 Mark. Pakken vejede 4 $\frac{1}{2}$ Pund, og det var et stort Arbejde at tælle og fordele de mange Lapper.

*

*

*

Da jeg kom hjem fra Rusland i Februar 1919, var Omsætning af Markgæld til Kronelaan i fuld Gang. Den Markgæld, vi havde paa vor Gaard, var allerede omsat — til en Kurs af 47. Min Kones Broder, der var Bankmand i det gamle Land, havde ordnet den Sag, og det var jeg naturligvis taknemlig for. Det maatte da være en glimrende Forretning at faa Gælden halveret, mente jeg. Transaktionen blev vanskeliggjort derved, at jeg jo skulde underskrive Gældsdokumentet for det Kronelaan, ved Hjælp af hvilket Markprioriteten blev indfriet — hvilket ikke var saa let, eftersom jeg endnu opholdt mig i Rusland. Min Kone skrev saa mit Navn under, og to af vore Naboer bevidnede som gode og paalidelige Mænd, at Underskriften var min. Min Svoger skrev bagefter, at da det var to saa tilforladelige og solide Mænd som Asmus Høyer og Laust Bertelsen, der havde bevidnet Underskriftens Ægthed, var han jo nødt til at tro det, skønt det for en almindelig menneskelig Betragtning saa lidt mærkeligt ud, eftersom jeg endnu ikke var kommet hjem fra Ukraine. Dette var typisk for Tiden!

En Mand i vort Sogn havde paa sin lille Gaard en Gæld paa 4000 Mark. Nu fik han den omsat i en Bank lige Nord for den gamle Grænse til 2000 Kr., og han var himmelhenrykt. Kronerenterne maatte han saa betale i de steds mere værdiløse Mark, og Renten var høj, da han havde Pengene paa en Veksel. Det blev efterhaanden meget svært at faa Renterne skrabet sammen, alt hvad han kunde sælge — og mere end godt var for Gaardens Drift — maatte afhændes for at skaffe de stigende Markbeløb. Da han hen paa Foraaret 1920 omsider begyndte at faa sine Indtægter i Kroner, havde han betalt godt 4000 Mark i Renter, eller lige saa meget som hans hele Gæld udgjorde før Transaktionen, og saa skyldte han altsaa stadig den danske Bank de 2000 Kr. Intet Under, at hans Henrykkelse ikke var saa stor mere.

Baggrunden for Kronelaanene var jo den Antagelse, at

Reichsmark vilde rette sig igen og altsaa ikke mere kunne købes billigt for danske Kroner. Derfor iværksatte man disse Transaktioner saa hurtigt som muligt, og *hurtigst* lod det sig jo gøre for dem, som havde gode Forbindelser Nord for Grænsen. Det havde Folk paa Røddingegnen i høj Grad. Der var næppe en Familie i »det ideelle Hjørne«, som ikke havde Slægtninge eller Venner i Danmark. Landmændene paa Røddingkanten fik da ogsaa alle Kronelaan paa et meget tidligt Tidspunkt, til en Kurs af 50 og ned til 37; dette vil altsaa sige, at hele Egnen havde faaet dyrt omsat og tilmed maatte betale de høje Renter i meget længere Tid end andre. Det bødes der for den Dag i Dag.

Nu bagefter kan det synes mærkeligt, at det store Fler-tal gjorde den Fejl at omsætte Markgælden til Kronegæld altfor tidligt. Hertil er dog at sige, at ogsaa flere af de formentlig klogeste Finansmænd i Danmark gik ud fra, at Marken paany vilde gaa op i 88,89 Øre pr. Mark eller dog nærme sig denne Paritet. Ved Bedømmelsen af, hvad der dengang skete, maa man dog navnlig erindre, at da vi kom hjem fra Krigen, skulde vi pludselig træffe Dispositioner, som vi ingen Forudsætninger havde for at overse efter i 4^{1/2} Aar at have levet i en helt anden Verden. Endvidere gjorde en vis Suggestion sig gældende. En solid og klog Gaardmand i Nærheden af den gamle Grænse havde under Krigen gentagne Gange skrevet hjem til sin Kone, at hvis hun fik lidt Penge tilovers, saa skulde hun bringe dem over Grænsen og omsætte dem i danske Kroner trods den lave Kurs paa Mark. Den vedkommende Gaardmand maa altsaa have forudset et Sammenbrud af det tyske Pengesystem, men ikke desto mindre — da han kom hjem fra Krigen, førte Massesuggestionen ham til at tage Kronelaan som alle andre — altsaa til en Spekulation i, at Markens Fald kun var midlertidigt — skønt han ude i Felten havde bedømt Forholdene nøgternt og rigtigt.

Det var Synd at sige, at Pengene sad for fast Nord for

Grænsen. Man vilde hellere end gerne hjælpe os. Genforeningssommeren 1920 fik jeg Besøg af en gammel Høj-skolekammerat, der med sin Kone var paa Cykletur i Sønderjylland. Han var nu Direktør for en af Andelsbankens Filialer i det sydlige Jylland, og da vi havde drøftet gamle Minder og Dagens Spørgsmaal, vilde han gerne have Oplysning om nogle Mænd, der havde laant 7000 Kr. i hans Bankfilial. Det var, sagde han, solide og gode Folk, tre Bønder fra Gram, den ene havde laant Pengene, de to andre kautioneret. Det mærkelige var blot, at man siden ikke havde hørt fra dem trods flere Henvendelser. Dette med de tre Bønder fra Gram lod mig straks noget mystisk, og et Par Opringninger i Telefonen gav da ogsaa til Resultat, at der ikke eksisterede Bønder i Gram af de opgivne Navne. Banken var altsaa de 7000 Kr. fattigere, men var til Gengæld blevet klar over, at ikke alle Sønderjyder var Engle, hvilket ellers paa den Tid var en meget udbredt Opfattelse Nord for Kongeaaen.

I en Tid med saa store Omskiftelser som denne kunde det i det hele ikke undgaas, at smarte Forretningsfolk, for at bruge et mildt Udtryk, udnyttede Situationen. Ogsaa Nord for den gamle Grænse var der Syndere. I et bestemt Tilfælde laante nogle Folk i Kolding en sønderjysk Gaardmand 16.000 Kr., som han skulde bruge til at indløse en Markprioritet, men de lod ham underskrive et Gældsbevis lydende paa 20.000 Kr. og beregnede sig altsaa en Kursavance paa 25 pCt. af et Laan, der i Grunden maatte stilles med et almindeligt Banklaan. De paagældende Laan-givere havde bildt Manden — som vel ikke havde gode Forbindelser i det gamle Land — ind, at al Markgæld vilde blive tvangsomregnet til en Kurs af 72 Øre pr. Mark, og da Marken allerede paa det Tidspunkt stod betydeligt lavere, gjaldt det jo for Gaardejeren om at blive sin Hypotek kvit i Tide. Stedt i denne formentlige Nødssituation underskrev Manden paa Dokumentet. Dette Tilfælde danner dog

absolut en Undtagelse fra Reglen, men det viser, hvor galt det kan gaa, naar skikkelige Folk falder mellem Røvere.

Flere af Kronelaanene var ordnede saadan, at Renterne skulde tilskrives Hovedstolen indtil Genforeningen. For hvem, der laa med Beholdninger af Mark, var det en daarlig Ordning, da de jo ved Rentebetalingerne kunde have anvendt — ved Omveksling til Kroner — de tyske Mark, de havde Raadighed over, men som nu laa ubrugte hen og sluttelig intet var værd. For hvem, der under ingen Omstændigheder kunde have præsteret Renter i Overgangstiden, var Ordningen naturligvis god. Men hvor Kronebeløbet i Haab om en nærførestaaende Afstemning var laant paa en Veksel til meget høj Rente, medførte Bestemmelsen om Renters Tilskrivning, at Gælden antog en skæbnesvanger Størrelse, efterhaanden som Genforeningen trak ud.

For Folk, som handlede med Heste og Kreaturer, var der gode Muligheder for at tjene Penge, men da de fleste regnede med, at Marken ikke gik helt herunter, satte mange Fortjenesten til igen. Et Par Eksempler — men fra en noget senere Tid — til Oplysning. En Bonde, J. F., blev budt 17.000 danske Kroner for 20 Stude og 4 Udsætterkøer. Han syntes, det var for lidt, og sendte dem til Hamborg, hvor de indbragte 210.000 Mark; da Dagskursen dengang var 9,25 Øre, kunde Bonden altsaa have faaet 19.425 Kr. for Markbeløbet, d. v. s. 2425 Kr. mere for sine Stude end det første Tilbud havde lydt paa. Paa selve Handelsdagen fik han imidlertid ikke vekslet sine Mark, og Dagen derpaa, da Marken stod i 10 Øre — hvilket altsaa havde givet en yderligere Merpris paa 1575 Kr. — var han paa Rejse. Trediedagen endelig var Kursen kun 9, og saa besluttede han at vente, til den steg lidt igen. Men fra nu af faldt og faldt Marken, og det endte med, at J. F. slet ingen Ting fik for de Kreaturer, man paa et vist Tidspunkt havde budt ham 17.000 gode danske Kroner for. — En nordslesvigsk Bonde, der

handlede med Heste, laante en stor Sum Kroner og opkøbte i Danmark Heste til Eksport sydpaa. Han havde gentagne Gange gjort meget gode Forretninger, men til Slut gik det galt. Den sidste Sending talte 15 Heste, der i Husum kostede 32.000 Kr. Betalingen erlagdes imidlertid i Mark, og da Kursen Dagen efter var sløj, vilde han ligesom den ovenfor omtalte J. F. vente nogle Dage. Ogsaa i dette Tilfælde blev Slutresultatet Nul. Manden siger, naar han nu fortæller derom: »Vi skulde have været umyndiggjort alle sammen.«

En Mand, der havde afhændet sin Gaard før Krigen og nu var Rentier, laante i Overgangstiden Kroner og omsatte dem til billige Mark, ikke fordi han havde nogen Markforpligtelse at indfri, men fordi han troede, at Danmark vilde regne *alle* Mark om til pari uanset Oprindelsen — og da den paagældende Rentier var en meget smart Forretningsmand, øjnede han her en Fidus. Det glippede imidlertid, eftersom Danmark kun omregnede *de* Mark, der var tilstede allerede i 1914. Valutaordningen fik den Form, at ældre Folk kunde vælge imellem en kontant udbetalt Erstatning een Gang for alle, eller en aarlig Rente saa længe de levede. Det var meget indviklede Regler, det gik efter, især naar de vedkommende ogsaa havde Grundejendom. Resultatet af Udregningen for den her omtalte Mand fik jeg i Embeds Medfør tilsendt, og det var helt tovligt! Jeg skulde spørge Manden, hvad han helst vilde have: 960 Kr. een Gang for alle, eller 1023 Kr. hvert Aar saa længe han levede! Jeg sendte øjeblikkelig Papirerne tilbage og skrev, at der maatte jo foreligge en Fejltagelse, men fik dem igen med det Svar, at omend det saa besynderligt ud, var det dog rigtigt. Saa var Manden naturligvis ikke i Tvivl, men valgte Rentereguleringen. — Nu fik en Enkemand og Enke kun omregnet $\frac{2}{3}$ i Forhold til gifte Folk; den Mand, jeg her beretter om, var Enkemand, og i den nævnte Bestemmelse saa han straks en Fidus: da han havde faaet sin

Renteregulering, giftede han sig med en Enke, som havde faaet Kapitalregulering. To Gange $\frac{2}{3}$ er $\frac{4}{3}$ — og det gav saaledes en god Ordning for dem!

* * *

Landbruget laa efter Krigernes Hjemkomst driftsmæssigt saa elendigt, som det kunde, trods Konernes tapre Arbejde i Aarene 1914—18. Alligevel var det, som om vi ikke tog os det nær. Nu var vi sluppen hjem, det var Hovedsagen, saa gik alt det andet nok; desuden stod Genforeningen for Døren, og saa blev *alt* jo godt, saa fik vi et helt andet Grundlag at bygge videre paa.

I Virkeligheden var vi slet ikke klar over, hvor langt vort Landbrug var nede. Havde vi dengang anet den Byrde, der skulde løftes, havde vi maaske opgivet at begynde paa det. Det var ikke alene dette, at Besætningerne var halverede eller nede paa en Trediedel, og at Dyrene var udpinte og forsultede, men selve Jorden var grundig forsømt, og vi havde aldrig troet, at vi skulde opleve at se Afgrøder som de første efter Hjemkomsten. — I Foraaret 1919 var det næsten umuligt at faa Kunstgødning. Takket være Sommerens Regn fik vi paa vor Gaard en nogenlunde Avl, men da vi tærskede, skæppede det meget for lidt. En Bygmark efter Roer gav kun 6 Fold. I 1920 kom den første Kunstgødning paa Markedet — den svovlsure Ammoniak kostede ikke mindre end 75 Kr. pr. Sæk! Gødningen havde stor Virkning paa den udpinte Jord, men det er en lang og trang Vej at sætte Jord i Kultur og Gødningskraft, naar der baade mangler Besætning og Driftskapital.

En ældre Gaardmand, hvis Søn var falden i Krigen, havde en Kvægbesætning paa 30 Køer plus Ungkvæg. Da det efterhaanden blev meget vanskeligt med alle de foran nævnte Tvangsaflleveringer og andre Fortrædeligheder, solgte han Besætningen paa et Par Køer nær og satte Pengene, 80,000 Mark, i Banken. Da vi fik Kronemønten ind-

ført, og Gaardmanden skulde til at genanskaffe sig en Besætning, var Kvægprisen oppe paa ca. 1 Kr. pr. Pund, og hans mange Mark stod saa lavt, at han besluttede at afvente den Stigning, man talte om. Resultatet blev, at Gaardmanden sluttelig ikke havde Midler til at købe sig en Besætning for. Han optog saa senere et Kreditforeningslaan, men da Obligationerne kun kunde sælges til en Kurs af 73—77, var Manden ganske overforgældet, da Kronestigningen og dermed Landbrugets Indtægtsfald et Par Aar efter satte ind.

Det første Kvæg, jeg købte, maatte betales med 75—100 Øre pr. Pund, en i Forhold til senere svimlende Pris. Det skæbnesvangre var i det hele taget, at vi havde vore Udgifter i Kroner, men Indtægterne i Mark. Folkene forlangte deres Løn i Kroner, og det var der ikke noget at sige til, da de ved at tage over Grænsen mod Nord kunde tjene en stor Kroneløn. Til alle større Forbedringer maatte der optages Laan i Kroner. De sparsomme Indtægter fra Mejeriet fik vi udbetalt i den stadig faldende Mark, som ingen vilde levere Varer for saa højt oppe ved Grænsen. Vi maatte iøvrigt spise Smør, da ingen Margarine var at faa.

Vi var overrendt af Agenter for alle mulige Varer i den Tid. Genforeningen stod for os alle som et Eldorado ude i Fremtiden. Man *vidste*, at den vilde give gode folkelige og kulturelle Vilkaar at leve under, men vi tænkte ikke paa, at der ingen Sikkerhed var for, hvorledes de økonomiske Vilkaar vilde blive. Dertil kom, at vi var helt udgaet for Varer af alt muligt, saa det er forstaaeligt, at Folk var et let Bytte for en smart Agent. En saadan solgte vore to Piger f. Eks. Kjoletøj i dyre Domme — at levere saa snart vi fik Kroner mellem Hænderne. Agenter fra Salmonsens Konversationsleksikon solgte dette til alle mulige Folk, som i deres Letsindighed ikke anede, hvad de gik ind til. Ja, Malkerøgttere bestilte det og maatte efterhaanden af med de 7—800 Kr. af deres surt fortjente Løn. Der kunde nævnes

utallige Eksempler paa Agenters Paagaahed og paa Folks Letsindighed med at købe »til Levering efter Genforeningen«, som trak et Aar længere ud end ventet og derved forrykkede hele Forholdet og ofte gjorde de aftalte Priser helt urimelige.

Vareknapheden bevirkede, at Folk fik lært at sætte Slaa for deres Dør. Der var i Krigsaarene blevet en hel Del Ros i Nordslesvig, og Indbrud og Tyveri, navnlig af Levnedsmidler, men ogsaa af andre Varer, skete Gang efter Gang. Ved vor Nabo slog de et Vindue ind i Svinestalden og slagtede Mandens Julegris inde i Stien.

Det var en lovløs Tid. Det var en mørk Tid, skønt vel faa eller ingen evnede helt ud at gennemskue dens Konsekvenser. Intet Under, at vi, der havde levet under aandeligt trykkede Kaar før 1914, havde lidt under Krigens fire onde Aar og derefter oplevet Revolutionens Omvæltninger og Opløsningstilstande, nu med Længsel saa frem til Afstemningen og Genforeningen.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Medens vi ventede. Af Amtsskolekonsulent <i>Nicolai Svendsen</i> , Tønder.....	9
Af Dybsens Nød. Af Amtslæge, Dr. med. <i>H. Lausten-Thom-</i> <i>sen</i> , Tønder.....	69
Træk fra Grænsen. Af Læge <i>C. Gabe</i> , forhen Taps.....	80
Fra Ukraine til Østerlindet. Af Gaardejer <i>Hans Schmidt</i> , nu Kollund.....	87
Franske Fanger paa Flugt. Af Gaardejer <i>Ernst Christensen</i> , Asserballe.....	104
Den første danske Skole. Af Førstelærer <i>Henrik Hansen</i> , for- hen Bredebro.....	111
Penge og Bank under Markfaldet. Af Bankdirektør <i>Chr. Hüb-</i> <i>be</i> , Haderslev.....	120
Smaakaarsstandens Rejsning. Af Protokolsekretær <i>Svend Thor-</i> <i>sen</i>	144
De første Valg. Af Amtsforvalter <i>J. Smith</i> , Sønderborg.....	156
I Soldatertrængslens By. Af Redaktør <i>L. P. Christensen</i> , Flens- borg.....	162
I et Ingenmandsland. Af Lærer <i>Karl Rasmussen</i> , Astrup.....	177
Nu er Dagen der —. Af Protokolsekretær <i>Svend Thorsen</i> ...	185